

ЗМІСТ

Андрій Курков. Життя при відчинених дверях	7
Слово від співавторок книги	11
<i>Розмова перша:</i>	
Коріння	17
<i>Розмова друга:</i>	
Любов	51
<i>Розмова третя:</i>	
Діти	79
<i>Розмова четверта:</i>	
Кіно-театр	99
<i>Розмова п'ята:</i>	
Майстерність	133
<i>Розмова шоста:</i>	
Люди	161
<i>Розмова сьома:</i>	
Світогляд	183
<i>Розмова восьма:</i>	
Позиція	217
Коло Ади	245

ЖИТТЯ ПРИ ВІДЧИНЕНИХ ДВЕРЯХ

На початку літа 1987 року після служби в армії я повернувся додому, до Києва. Повернувся і відчув, що в тій країні, якої тепер уже немає, щось істотно змінилося. З'явилося більше свободи.

Одним з основних осередків свободи був Будинок кіно на вулиці Сакаганського. Тут кипіло не тільки кінематографічне, а й узагалі – культурне і навіть філософське життя. «Перебудова», так би мовити, переживала розквіт. І хтось мені, тоді ще літератору без публікацій, запропонував провести в Будинку кіно авторський вечір: прочитати повість або оповідання. Я, звичайно, погодився. Тим більше, що народ тут збирався молодий, активний, сповнений планів і надій.

І ось очікувана зустріч. Я розповідаю про себе, ділюся думками, читаю вголос повість «Напад». Саме читання тривало майже годину – повна зала слухала мій текст дуже уважно. Я тоді ще не знав, хто мене слухає. Я бачив очі, відчував щиру зацікавленість.

Після читання частина слухачів залишилась поспілкуватися. Ми перейшли в кафе, замовили кави і, мабуть, ще чогось. І почали знайомитись.

Відтоді, з того вечора, надовго увійшли в моє життя двоє: Костя Степанков-молодший і Леонід Горовець¹, режисер, який щойно зняв фільм «Жіночий кравець». Так сталося, що саме вони вдвох залучили мене до кіно. Леонід Горовець запропонував написати сценарій за мотивами твору Кіра Буличова. Інтрига полягала в тому, що подати написане я мав не під своїм іменем, а під іменем того ж таки письменника-фантаста Кіра Буличова, тобто мав працювати «літературним негром». І цей досвід написання сценарію виявився першим.

Із Костянтином Степанковим-молодшим ми заприятювалися і почали обговорювати плани на майбутній фільм. Ця стрічка згодом таки з'явилася, і в титрах вже стояло моє прізвище як сценариста. Але перед тим я потрапив до Костянтина додому. Степанкови тоді жили на Пушкінській біля театру Лесі

¹ Леонід Горовець (1950-2013) – український кінорежисер і сценарист. Автор фільмів «Родима пляма», «Жіночий кравець», «Король, дама, валет», «Торкнутися неба», «Чоловік моєї вдови» та ін.

Українки (1987 р.). Мені було дуже незручно йти до них уперше: я думав, що творчі люди, коли вони не в театрі, не на зйомках, потребують спокою і відпочинку. Але перше знайомство з батьками Кості – Адою Роговцевою та Костянтином Степанковим – виявилось зовсім не таким, яким я міг собі його уявити. Костянтин Степанков лежав на дивані і справді відпочивав, хоч і не спав. Він відреагував на мою появу поглядом. Ми потиснули один одному руки, при цьому він так і залишився на дивані. А Ада Миколаївна була в іншій кімнаті і розмовляла зі своєю подругою. Ми з Костянтином сіли на кухні, пили чай і говорили про оповідання Тоніно Гуерри, італійського письменника та сценариста, з яким Костя та й вся його родина особисто запізналися. Я вже знав, що й Сергій Параджанов був давнім другом Ади і Степанкова-старшого і часто до них заходив. Ми сиділи і говорили, і в якусь мить мені здалося, що в квартирі стало занадто гамірно. Виявилось, що в родині був постійний «день відкритих дверей». Хтось прийшов до Ади Миколаївни, вона приготувала каву і понесла у вітальню, потім якісь люди прийшли до Костянтина Степанкова-старшого, і він підвівся, на дивані вже сиділо троє чи четверо незнайомих. Прибігла і знову побігла кудись Катя – сестра Кості. Услід за нею ще хтось пішов, а інші прийшли, і я впізнав обличчя одного з відомих українських акторів.

Через кілька днів я знову завітав до цієї гостинної оселі, і тут мене чекала несподіванка: виявилось, що рукописи, які я дав прочитати Костянтинові, прочитали Ада Миколаївна та Костянтин Степанков-старший, і ми повели мову про мої повісті та оповідання.

Нарешті зрушила з місця робота над сценарієм. Виявилось, що Тоніно Гуерра дозволив використати його оповідання «Сходінки в небо» без оформлення контракту – безкоштовно. Я почав писати сценарій. Зустрічатися з Костем ми стали частіше, здебільшого в кафе Будинку кіно або у нього вдома. Я вже не звертав уваги на рипання дверима – в домі постійно щось відбувалося, хтось по щось приходив, щось приносив, чимось цікавився. Дивний ритм, дивний стиль життя цієї талановитої родини зачаровував. Я почав думати, що саме так відкрито живуть усі творчі люди. Інколи здавалося, що батьки Кості ставляться до мене як до свого сина. Я з ними обідав, інколи вечеряв. Мали мене за справжнього письменника, хоч, звичайно, був я тоді тільки початківцем. Миттєвості спілкування з Адою Миколаївною та Костянтином Петровичем пам'ять зберегла на все життя.

Не так давно я знову побував у Ади Миколаївни, в іншій квартирі. Обидва Костянтини – старший і молодший – відійшли від нас, залишивши біль, який посилюють спогади. Зустріли мене Катя та Ада Миколаївна. І знову той

самий ритм, той самий подих відкритого життя, коли люди – близькі та не дуже – заходять і виходять, а ми залишаємось за столом просторої кухні. П'ємо чай, і Ада Миколаївна встигає вести відразу дві чи три бесіди, відповідає на термінове запитання театрального продюсера, що забіг на хвильку, і знову повертається до розмови зі мною.

Я не уявляю, як так можна жити. Двома відкритими життями одночасно: театральним і приватним, якого наче й немає в Ади. Я б так не зміг і не захотів би. Звичайним людям такий спосіб життя прийняти важко. Але для Ади Миколаївни він є природним. У неї надто багато доброти, якою вона щедро ділиться і в театрі, і в позатеатральному житті, яке, однак, буденним назвати не можна. До неї приходили і приходять люди у справі і не зовсім у справі, – щоб наснажитися, зігрітися її добротою, поглядом її ангельських небайдужих очей, очей, які наче не тільки бачать, але й чують, відчувають кожного.

Бог багато всього дав Аді Миколаївні. Але потім наче спохопився і забрав частину. Найдорожчу частину її життя. Але це її не зламало, а радше повеліло, зобов'язало жити й далі так, як вона жила досі, коли всі рідні були поруч, коли їхні голоси лунали в квартирі, коли дерева були маленькими.

Я не знаю іншої людини, яка так не вміє, наче навіть не хоче охороняти свій власний приватний світ. Я не знаю іншої людини, яка б могла так щиро, неприховано говорити зі світом про власне життя, про проблеми, про свій особистий біль.

Ця книга інтерв'ю – аж ніяк не традиційний зразок «публічності», коли герой (героїня) інтерв'ю працює на власний імідж і думає тільки про те, як його (її) слова сприйме публіка, сприймуть читачі. Прочитавши ці вісім розмов з Адою Роговцевою, я, чесно кажучи, злякався. Злякався за неї, злякався за наслідки її надмірної щирості. Я розумію, що читачі, навпаки, таку відвертість сприймуть із вдячністю, бо вони звикли приймати із вдячністю від Ади Миколаївни різні прояви її таланту, її великої любові.

Тепер, коли «Прості речі» побачили світ, наче не залишилось більше таємниць, і кожен читач може, розгорнувши книжку, ввійти в багате подіями та почуттями життя великої акторки, ввійти в це життя як у музей емоцій, як у картинну галерею портретів людей, які сформували українську культуру останнього часу, як у філармонію, де звучить музика справжнього маестро.

Андрій Курков

СЛОВО ВІД СПІВАВТОРОК КНИГИ

I

Усе почалося з літератури. Десять років тому, звичайно, я вже знала її ім'я, усвідомлювала, що це частина історії нашого театру й кінематографа, пам'ятала, як захоплено промовляли її прізвище батьки й дідусь із бабусею, стежила за її присутністю на першому Майдані, але при цьому — не бачила жодного фільму й вистави за її участю. Тож усе починається з літератури. З того вечора в Харківській філармонії, на якому Ада Роговцева із донькою Катериною Степанковою читали вірші — Мандельштама, Чичибабіна, Ахматової, Цветаєвої, Костенко і, що й стало моїм найбільшим потрясінням, — Лесі Українки. Сама Роговцева, розповідаючи про інших великих акторів, часто говорить, що вони прийшли в цей світ, щоб оживити своїм голосом твори того чи іншого поета-класика, і з цієї позиції її знайомство з творчістю Лариси Косач-Квітки, зіграна нею роль у виставі «Сподіватися», записані її голосом вірші й драми в «Театрі перед мікрофоном» і виконувані майже на кожному творчому вечорі улюблені тексти — так само не випадковість: ніхто й ніколи не читав *так* Лесю Українку.

Тоді ж у Харкові Роговцева вперше розповіла, що після книжки про чоловіка Костянтина Степанкова «Мій Костя» вона взялася за написання мемуарів. Прочитані нею кілька фрагментів про таких дорогих їй «Червону», «Чорну» і «Білу» бабусь вказували, що перед нами не просто шматки зі спогадів відомої акторки, а література — з дуже добрим відчуттям мови і стилю. Саме після того вечора я запропонувала Роговцевій перекласти фрагменти її майбутньої книжки українською й надрукувати їх у журналі. З часом я дізнаюся, як легко ця сім'я впускає у своє життя нових людей, але тоді мене здивувало, що Ада Миколаївна відразу ж погодилася, сказавши: «Приїжджайте наступного тижня до Києва, я віддам вам усі свої папери».

Мине п'ять років, які стануть для Ади Роговцевої періодом найстрашніших утрат, доки з'явиться друком її гранично щире «Свідectво про життя». І ось тепер, знову через п'ять років, ми пропонуємо їй пригадати і підсумувати все нею пережите й осмислене, але тепер у форматі інтерв'ю, й Ада Миколаївна так само легко погоджується, виставляючи єдину умову: «Ви маєте

запитати мене, як народна артистка Радянського Союзу стала українською націоналісткою». Це запитання прозвучить наприкінці, а до того ми згадаємо людей, яких вона любила, відтворимо в пам'яті місця, в яких вона почувалася щасливою, спробуємо збагнути її життєву філософію і все одно щоразу повертатимемося до літератури, яка, на переконання Ади Роговцевої, як і театр, і кіно, і будь-яке справжнє мистецтво, завжди має оповідати нам про найпростіші й найбуденніші речі нашого життя: народження, смерть, відданість, провину і вдячність.

Тетяна Терен

II

Для мене Роговцева була завжди. Хоча я й не застала «Варшавської мелодії», головної київської театральної легенди — вистава вийшла у рік мого народження. Або — інакше: я народилася того року, коли Едуард Митницький² її поставив, а Ада Роговцева — зіграла.

...Спочатку Роговцева була на екрані телевізора. «Вічний поклик» у нас удома не дуже дивилися, а от «Приборкання вогню» — любили. Там вона була дружиною — ні, не дружиною, а єдиним коханням (бо ж радянська людина кохає раз і назавжди) Кирила Лаврова, який грав головного конструктора космічних кораблів (звісно ж, «списаного» з Корольова). У середині фільму вона зворушливо виганяла його зі свого та синового життя, наприкінці ж зніяковіло промовляла: «Я не знала, что все это — ты...»

Моя бабуся, народна артистка України Катерина Осмяловська, познайомилася з Костем Степанковим, коли той недовго працював у Театрі імені Франка на межі 1950-1960-х. Очевидно, тоді ж вона бачила перші професійні кроки Роговцевої. Взагалі, той культурний «бульйон», яким жила киянка інтелігенція і у 50-ті, і у 60-ті, і у 70-ті, містив у собі фондові радіо-записи вистав (актори різних театрів повсякчас перетиналися саме на радіо)

та постійне суперництво української і російської драм (бо ж інших «драм» не існувало: Театр на Лівому березі та «молодіжка» відкрилися лише на межі 70-80-х).

...Хоч убийте — не пам'ятаю, коли вперше побачила Роговцеву на сцені. Думаю, у «Пічці на колесі» — такій собі ліричній комедії у стилі «сільського примітиву», де вона, як часто траплялося, грала дружину і, ясна річ, матір кільканадцяти дітей.

А по-справжньому все почалося з «Вишневого саду» — нас, абітурієнтів, повели на виставу ввечері, а наступного ранку ми писали рецензію. Пам'ятаю лише, що тоді порівняла її Раневську зі згаданим в іншій п'єсі Чехова — «Три сестри» — «дорогоцінним роялем, який замкнено, і ключ загублено».

Потім був «Пер Гюнт» у філармонії. Роман Кофман диригував, Рушковський³ грав Пера Гюнта, Досенко та Філімонов — купу інших (досі бринить у вухах філімоновське уїдливе: «Самим собою будь дово-о-о-о-о-олен, тролль!»), а Роговцева — всіх жіночих персонажів, і головний захват був від того, як вона спритно гасала сценою на височезних шпильках і співала пісню Сольвейг: «Зима пройдет, и весна промелькнет... И ты ко мне вернешься...»

І вже зовсім по-справжньому я побачила Роговцеву в «Філумені Мартурано». Другий курс. Курсова робота — «Актор в одній ролі». Дивилася виставу разів зо п'ять. 27 листопада 1985-го стався той щасливий день, про який знають усі актори, — коли весь багатотисячний «пазл», аж до найменшого клаптика, раптом сходиться. День, коли звичайна репертуарна вистава (яким чином? а просто так розташувалися зірки!) стає справжнім дивом. Тоді написалося не лише про Роговцеву, а й про їхній дует із Рушковським.

Наступна «реперна точка» — «Священні чудовиська». 1987 рік. Тоді приголомшило невпізнання з гальорки у ламкій, манірно-примхливій істоті з підкреслено опущеними куточками губ на вибіленому обличчі — Роговцевої. І раптом — упізнання: її, її усмішки, її ямочок на щоках, її сяючих очей, її здійснених рук, за якими струмили напівпрозорі крила невагомої чорної тканини... На п'ятому курсі ми майже півроку були на практиці в російській драмі й практично не вилазили звідти. Семен Михайлович Грін — зразковий завіт старої школи — давав нам якісь завдання, ми сиділи на репетиціях, і якимось на

² Едуард Митницький (1931) — український театральний режисер, педагог. Працював у театрах України, Росії, Литви, Німеччини, Болгарії. З 1978 року і до сьогодні — директор-художній керівник Київського академічного театру драми і комедії на Лівому березі Дніпра. У Київському театрі ім. Лесі Українки поставив вистави «Варшавська мелодія», «Хазяйка», «П'ять пудів кохання» та ін.

³ Микола Рушковський (1925) — російський та український актор театру і кіно, педагог. З 1952 року — актор Київського театру ім. Лесі Українки. Серед ролей: Ромео («Ромео і Джульєтта» за Шекспіром), Альберто («Шлюб за конкурсом» за Гольдоні), Гаєв та Фірс («Вишневий сад» за Чеховим), Доменіко Соріано («Філумена Мартурано» за де Філіппо), лорд Честерфілд («Коли кінь непритомніє» за Саган).

«Священних чудовиськах» Ніна Шаролапова⁴ навіть прогнала нас з-за лаштунків — і правильно зробила: в такому ракурсі вистава виглядала «ніякою», бо, очевидно, вся її енергія була скерована в зал.

Того щасливого сезону на межі 89-90-го років — у перерві між двома головними режисерами — в театрі вийшла купа прем'єр на двох сценах. Ставили Молостова, Віктюк, Дубінін, Дука, словак Беднарик... Останній, до речі, здійснив постановку «Кривавого весілля» за п'єсою Лорки, де Роговцева була Матір'ю Нареченого та — неочікувано — Смертю в образі Жебрачки. Пам'ятаю її кам'яне обличчя та монотонний, низький голос: «Вот Луна уходит, а они все ближе. Здесь предел дороги».

Роман Віктюк з'являвся на власних репетиціях «Уроків музики» нечасто — тоді ж я на власні очі побачила один із його знаменитих піджаків, які він лишав на спинці стільця в кожному театрі, потім щезав, бо на нього чекало інше місто (то були роки його шаленої популярності), а поки його не було, всі з невинним виразом обличчя відповідали на запитання дирекції: «Щойно був — бачте, стілець іще теплий!» А коли Віктюк приїздив — стрибав по завітківському кабінеті, називав усіх на «ти», обнімав, тицяв пальцем — радів з якогось вдалого розіграшу. Його репетиції перетворювалися на суцільний феєрверк, подивитися на них просочувалося до зали по півміста. Роговцевої у виставі було мало — роль невелика, негативна. Певне, Віктюк залучив її до цієї роботи, щоб не відпускати — мов талісман.

...Ніколи не наважувалася наблизитися до Роговцевої. Лише передавала їй свої статті. Власне, так воно і тепер триває. Обійняти, перехрестити, лишити захопленій дарчий напис на книзі — все це йде від неї. А я — слухаю, перепитую, записую... І щоразу хвилююся, мов першокласниця.

Так не має бути між критиком та актрисою — але так є. Може, тому, що Роговцева — не просто і не лише актриса. Вона і не розуміє, ким і чим вона є — для всіх нас. Для України. А може, навпаки, якраз розуміє?..

Анна Липківська

⁴ Ніна Шаролапова (1949) — українська акторка театру й кіно, педагог. У 1974-1994 рр. — актриса Київського театру ім. Лесі Українки. Серед ролей у театрі: Акуліна («Влада темряви» за Толстим), Тетяна («Хазяйка» за Гараєвою), Катрін («Матінка Кураж та її діти» за Брехтом), Люлю («Священні чудовиська» за Кокто), Служниця («Криваве весілля» за Лоркою), Вона («Бельведер» за Дяченком). Зіграла у фільмах «Ніч коротка», «Карусель», «Які ж були ми молоді» та ін.